

Інформаційне право

УДК 1+340.1:338:002

БРИЖКО В.М., доктор філософії (Ph.D.) з юридичних наук,
старший науковий співробітник

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ ЯК ОБ’ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ (*)

Анотація. У статті узагальнюються деякі ключові напрацювання учених сфери інформаційного права стосовно легалізації власності у інформаційній сфері. Враховуючи розвиток та поширення новітніх технологій та їх конвергенції, формулюються пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України в контексті підвищення захисту основоположних прав людини та забезпечення інтересів суспільства і держави.

Ключові слова: інформація, дані, інформаційні продукти, інформаційні ресурси, інформаційне суспільство, інформаційне законодавство.

Summary. The article summarizes key works of scientists in the area of information right related to legalization of the ownership in an information sphere. Taking into account development and expansion of the newest information technologies and their convergence, suggestions are formulated in relation to changes in the current legislation of Ukraine in the context of increasing defence of fundamental human rights and providing of society and state interests.

Keywords: information, data, information products, information resources, information society, information legislation.

Аннотация. В статье обобщаются некоторые ключевые наработки ученых сферы информационного права относительно легализации собственности в информационной сфере. Учитывая развитие и распространение новейших информационных технологий и их конвергенции, формулируются предложения относительно внесения изменений к действующему законодательству Украины в контексте повышения защиты основополагающих прав человека и обеспечения интересов общества и государства.

Ключевые слова: информация, данные, информационные продукты, информационные ресурсы, информационное общество, информационное законодательство.

Постановка проблеми. Сучасною особливістю світового соціально-економічного стану є зростання значимості того, що вкладається у розуміння “інформації” в суспільних відносинах. Увага до цього слова сьогодні викликано у зв’язку широким застосуванням комп’ютерно-технологічних засобів збирання, обробки та поширення даних, що сприяє змінам у розвитку інформаційних відносин. Зазначені процеси визначають умови становлення інформаційного суспільства, сутність якого була визначена у 1993 році Комісією Європейського Союзу: “Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв’язку” [1]. За цих умов пріоритетними для України постають дві проблеми: імплементація приписів європейських правових стандартів в інформаційній сфері та наукові пошуки удосконалення інформаційного законодавства.

Метою статті є деякі узагальнення проблем в інформаційній сфері та розробка пропозицій щодо удосконалення інформаційного законодавства України.

© Брижко В.М., 2017

* Робота є продовженням фундаментальних досліджень по темі НДР “Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства”.

Виклад основного матеріалу. У юриспруденції з давніх часів загально визнано, що об’єктом права стає лише те, що є значущим для суспільства, а вирішальні критерії для наділу того або іншого явища правовим статусом в сфері соціально-економічних відносин визначаються його матеріальністю та економічною цінністю: тільки те, що може стати предметом потреби та господарського обігу, входить у сферу правового визначення таких суспільних відносин, які свідчать про наявність існування права власності на відповідний об’єкт.

Становлення інформаційного суспільства визначається розвитком та конвергенцією новітніх інформаційно-комп’ютерних технологій та мереж (про що, зокрема йдеться у [2 – 4]), основна мета застосування яких полягає в отриманні того, що стосується складу поняття “дані”. Вони при декодуванні надають все те, що пов’язане з першоосовною суспільної комунікації людини – поняттям “інформація”, яка може передбачати породження так званого “інформаційного продукту” – завершеного, з точки зору функціональної корисності у досягнутому ефекті використання результатів інформаційної діяльності, який завжди має свого автора та суб’єкта права власності.

1. Інформація та інформаційний продукт.

Дефініція поняття “інформація” походить від латинського “informatio”, що передбачає семантично близькі визначення: “пояснення”, “виклад”, “тлумачення”. З філософської точки зору “інформація” розглядається як віддзеркалення об’єктів матеріального світу.

Спроби зрозуміти те, що вкладається в поняття “інформація”, відомі з часів Платона. Він є родоначальником ідеї інформації – *безбарвна, безформна і невідчутна суть, по суті своїй існуюча, зрима тільки для керманича душі – розуму*. За Платоном, інформація присутня у світі об’єктивно, поза волею і бажанням людей [5]. В. Бехтерев зазначав більш конкретно – *інформація – нематеріальна субстанція у відмінності від речовини і енергії. Але вона від них невід’ємна, як від своїх носіїв. Вона виробляється, передається, сприймається, втрачається в результаті матеріальних процесів* [6]. Для Н. Вінера – *інформація – форма організації живої істоти, яка не залежить від матерії і енергії* [7]. Для А. Моля – *інформація – це кількість непередбачуваного, яка міститься в повідомленні* [8] (на наш погляд, вказане стосується “нової інформації” – від Авт.). Академік В. Глушков вважав, що *інформація в найширшому її розумінні є мірою неоднорідності розподілу матерії і енергії в просторі і в часі, мірою змін, які супроводжують всі процеси, що протікають в світі. ...Інформацію несуть в собі не тільки наповнені буквами сторінки книг або людська мова, але і сонячне світло, складки гір, шум водопаду, шелестіння листя і т.д.* [9]. За доктором юридичних наук, професором О. Гавриловим – *інформацією є дані, що використовуються, представлені у формі, придатній для передачі і обробки* [10]. Учений помічав, що до 1970-х років термін “інформація” ані в загальній теорії права, ані в галузевих юридичних науках, ані в законодавстві не застосовувався; вживали таки еквіваленти, як “дані”, “матеріали”, “відомості” та ін. [10, с. 13].

Російський словник С.І. Ожегова надає таке визначення інформації: *відомості про навколишній світ і протікаючі в ньому процеси, що сприймаються людиною або спеціальним пристроєм* [11]. Там же надано поняття “відомості”: *пізнання в будь-якій області, вісті, повідомлення, знання, уявлення про будь-що* [11, с. 698] та поняття “пізнання” – *придбання знань, збагнення закономірностей об’єктивного світу* [11, с. 546].

Українська юридична енциклопедія перекладає це слово як “роз’яснення, уявлення” [12] щодо “*документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві й державі та навколишньому природному*

середовищі”, яке відповідало визначенню, наданому у Законі України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ [13]. Що таке “документовані відомості” – Закон визначення не надавав. Виходячи з подальшого його змісту вважалось, що термін має пряме відношення тільки до “офіційного документа” – паперу, на якому розміщені відомості. У версії Закону України “Про інформацію” від 2011 р. – *інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді*. Крім цього, у багатьох інших офіційних документах також надавалось визначення поняття “інформація”, зокрема, щодо ДСТ України, див.[14].

Як впливає із наведеного, універсального визначення інформації не існує. Кожне з визначень вірно для певної галузі застосування, і кожне стає неконструктивним, якщо воно застосовується не за призначенням або не сприймається людиною. Дефініції у нормативних актах використовують семантичний аспект інформації, тобто змістовний опис об’єкта, предмета. “Інформація” інтерпретується як відомості, знання та ін. Подібне трактування орієнтовано на застосування документа в реальному (аналоговому) середовищі існування, утвореному мислячими суб’єктами, людьми. Лише людина може мати знання, і тільки для неї різноманітні сукупності графічних символів можуть бути “відомостями”. Тільки для людини певна сукупність символів, знаків, сигналів може інтерпретуватися як “відомості” про будь-що, а сам суб’єкт обов’язково має володіти деякою вихідною системою знань, наприклад, вміти читати. Для технічного об’єкта “інформація” не “відомості” і, тим більше, не “знання”. У неживій природі об’єкти взаємодіють з інформаційним кодом (даними), але не зі “знанням” і “відомостями”.

“Інформація” властива мислячому суб’єктові, тим самим під нею мають на увазі не лише відомості, але й їх інтерпретацію, що у наступному може забезпечувати комунікаційну взаємодію. Думка в голові людини ще не є інформацією – це прояв начитаності й інтелектуальності (творчості), що для відповідного суб’єкта в цей час є його абсолютною монополією. Те, що розуміється під “інформацією”, тільки починає виступати як предмет комунікаційної передачі. Вимовляючи слова (користуючись папером, звуком, комп’ютером, радіохвилями тощо), людина висловлює “ідею”, трансформуючи її у відомості. При цьому, людина вимовляє, доводить не думку як таку, а її копію – її форму. Виникає матеріалізація думки. Ця матеріалізація у е-просторі вже не “інформація”, а – “дані” (див. [15]), до яких інформація прикріплена, пристосована. Тільки при поєднанні ідеального і матеріального з’являються “дані”. За відсутністю одного із зазначених елементів “дані”, а разом й “інформація”, – зникають.

Що ж стосується комп’ютера – сьогодні він не може “осягнути” відомості, тобто зрозуміти їх. Це можливо лише для високоорганізованої матерії, що має складну динамічну систему управління, якою є мозок людини.

З зазначеного можна зробити висновок – “інформація” не є матеріальним об’єктом, вона – можливо віддзеркалення відомостей (знань) про дійсність в свідомості людини (причому істинне воно або помилкове – неістотне, важливо, що в свідомості). Не будучи матеріальним об’єктом, “інформація” нерозривно пов’язана з матеріальним носієм: це мозок людини або матеріально-технічні носії даних такі, як книга, диск, пристрої що запам’ятовують та ін. Іншими словами, інформація як така (тобто, взагалі кажучи, повідомлення та відомості) не може бути залучена в систему суспільних відносин без відповідного перетворення, яке фіксує її форму і спосіб подачі. Тому досить спірною є конструкція речових прав на “інформацію”, що зустрічається, – як “право власності на нематеріальне благо”, тобто наявність власності на саму “інформацію”, що просто фізично неможливе.

2. Інформаційний продукт як об’єкт права. З часів Римського права відомо розподіл будь-яких об’єктів-продуктів – “речей” всесвіту на “тілесні” і “безтілесні”.

На початку минулого століття, коли законодавство у сфері речових прав практично не зазнало змін з часів античного права, О. Шпенглер, який в часи бурхливого розвитку індустріалізації не міг уявити прихід епохи інформатизації, писав про те, що *якщо античне право було правом тіл, то сучасне право – це право функцій* [16].

У юриспруденції, як вважають сьогодні деякі дослідники, під цим розуміється не “речі”, в значенні “об’єктів” зовнішнього світу, а саме як “права” [17]. З цього приводу наголошується, що “антична думка сприймала речі як є їх математична суть, як величини. ...Ми ж сприймаємо речі як вони *стають* і *відносяться* один до одного, як *функції*. Чому зміст патентного закону не піддається включенню в речове право? Чому авторське право не в змозі понятійно відділити духовне творіння від його форми, яку можна передавати, такої як рукопис або друкарська продукція? Чому в одній і тій же картині всупереч речовому праву доводиться розрізняти художню і матеріальну власність – за допомогою розділення *придбання оригінала* і *придбання права на відтворення*? Чому викрадання підприємницької ідеї не карається, а викрадання клаптика паперу, на якому зроблено її запис, карається в кримінальному порядку? Тому що сьогодні над нами все ще продовжує бути достатнім поняття тілесної речі: вимогою майбутнього стає перебудова всього правового мислення по аналогії з вищою фізикою і математикою”.

У наші часи власність на “річ” юридично зводиться до сукупності складових: володіння, користування і розпорядження майном. Власність на майно – це закріплене законом за суб’єктом право щодо тріади зазначених вище повноважень і, фактично кажучи, є речовим правом. Це право, на законних підставах товарно-грошових відносин, при яких товар оцінюється у грошовому еквіваленті (вартості), може бути передане іншому суб’єкту або для особистого володіння і користування (звичайно за ліцензією), або для подальшого розпорядження (за субліцензією).

Разом з тим, під суттю тілесних (майнових, матеріальних об’єктів) і безтілесних (тобто об’єктів інтелектуальної власності) “речей” можна розуміти не тільки об’єкти світу майна і внутрішнього світу людини, а – саме як юридичні права по їх використанню і захисту. І можна припускати, що для сучасного етапу інформаційного розвитку суспільства поняття “право власності” набуває іншого характеру – розширення і об’єднання в єдину наочну область. І в цьому випадку немає необхідності розуміти під “річчю” лише якусь матеріальну одиницю “майна”, що вже одержало віддзеркалення в понятті “Інтернет речей”, див. [4].

Сьогодні зарубіжні юристи серйозно обговорюють можливість визнання права власності не тільки відносно інформаційних продуктів (ресурсів), але також і відносно інших безтілесних речей-продуктів – таких, як інформаційно-комп’ютерні технології, програмне забезпечення, зміст Інтернет-сайту тощо. Більш того, як вважаємо, це стосується персональних даних, захист яких у наш час набуває нової якості, див. [18]. Важливим при цьому є те, що запровадження у міжнародному праві і більшості національних законодавств понять “приватність особистого життя”, “захист персональних даних”, “таємниця листування” та ін. свідчать про визнання того факту, що у кожній людини є її право на “власний світ”, невидима правова “територія”, яка знаходиться в її “власності” і яка проглядається в інформаційному праві як юридична реальність.

3. Стан справ в Україні з власністю у інформаційній сфері.

В Україні упровадження поняття “власності” в інформаційну сферу було вперше здійснено Законом України “Про інформацію” від 02.10.92 р. № 2657-XII.

Аналіз наукових публікацій щодо проблеми застосування в законодавстві поняття “права власності на інформацію” свідчить про те, що більшість дослідників вважають за потрібне включення поняття “інформації” в економічний обіг, про це йдеться, зокрема у досить ґрунтовному, на наш погляд, дослідженні українського ученого О.І. Яременко, який справедливо зазначав (2008 р.), що “Право власності на інформацію має важливе практичне значення, перш за все для економічного розвитку держави. Поява економіки нового типу, яка отримала різноманітні назви: “інформаційна економіка”, “інформаційна індустрія”, “нова економіка”, “економіка знань”, “невагома економіка” і яка включає в себе виробництво знань, поширення інформації, створення сучасних комунікаційних систем, індустрію переробки і передачі інформації, індустрію реклами та інформаційного сервісу, довідкове та бібліотечне обслуговування, галузі, пов’язані з банківською діяльністю і страхуванням тощо, передбачає обіг інформації в комерційному обороті” [19, с. 15].

Разом з цим питання можливості “інформації” бути об’єктом власності, з точки зору традиційного розуміння речового права, тобто права власності на майно, продовжує залишатися дискусійним. При цьому, визнається, що в Україні галузева належність інформації як об’єкта права загалом, і як об’єкта права власності зокрема, визначена нечітко, а відсутність чіткого нормативного закріплення інформації в системі товарних відносин свідчить про те, що законодавство відстає від розвитку інформаційної економіки, оскільки на практиці інформація давно знаходиться в економічному обігу і є предметом цивільно-правових угод [19, с. 18, 19].

На початку 2011 року в Закон України “Про інформацію” від 02.10.92 р. були внесені зміни, які виключили з нього положення про право власності на інформацію (ст. 38) та визначення інформації товаром (ст. 39). Одночасно з тим, що протягом усього терміну дії інформаційного законодавства не існувало узгоджених визначень щодо різних галузей господарства та конкретності у механізмі реалізації цього права, сьогодні маємо більш заплутану ситуацію.

З одного боку, базовий закон 2011 р., що упорядковує інформаційні відносини в Україні, єдиним об’єктом яких є інформація, не визначає цю інформацію товаром, який має свого власника. З іншого боку, питання поставлено так, що справа власності на інформацію знаходиться у компетенції Цивільного кодексу України [20]. Основою цього є стаття 177 Кодексу, яка визначає види об’єктів цивільних прав, до яких віднесено: *речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага*. Що розуміється під правом “власності”, визначає ст. 2 Закону України “Про власність” від 07.02.91 р. № 697-12: *Право власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном* [21].

Стосовно норм у редакціях Закону України “Про інформацію” та ЦКУ див. далі Таблицю.

Як зазначалось раніше, інститут майнових прав власності відомий з часів Римського права. У класичному розумінні об’єктом права власності можуть бути тільки матеріальні об’єкти, тобто “речі”, “майно”. Це визначається тріадою повноважень: володіння, користування і розпорядження майном (ст. 317 ЦКУ), хоча у римлян цього визначення не існувало. Також у ЦКУ, у статті 179 “Поняття речі”, чітко визначено, що: *“реччю є предмет матеріального світу...”*, який може визначатися терміном “товар” (ст. 655 ЦКУ).

Таблиця.

Закон України “Про інформацію” від 02.10.92 р. у ред. від 23.06.05 р.	Закон України “Про інформацію” у ред. від 13.01.11 р.	Цивільний кодекс України від 16.01.03 р. у ред. від 31.05.07 р.
Стаття 38. <i>Право власності на інформацію – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.</i>	Закон не має положень, які визначають право власності на інформацію	Стаття 316. <i>Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.</i> Стаття 317. <i>Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.</i> Стаття 179. <i>Річчю (майном) є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов’язки”.</i>
Стаття 39. <i>Інформація як товар. Інформаційна продукція ... може бути об’єктом товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством.</i>	Закон не має положень, які визначають інформацію товаром	Стаття 658. <i>Право продажу товару</i> 1. <i>Право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, належить власникові товару.</i>

До сьогодні спроби застосувати “тріаду власності на майно” до поняття “власність на інформацію”, як окремих “відомостей”, безуспішні.

Володіння. Передбачає право мати “інформацію” в незмінному вигляді. “Володіння” не може бути прирівняне до володіння річчю (майном) в значенні її фізичного володіння: передача (продаж) речі може зберігати монопольне право володіння нею, яке зникає, якщо передачі підлягає “інформація-відомість”. Тобто, *володіти “інформацією-відомостями”* без забезпечення доступу до них інших осіб неможливо, інакше виходить “знаю, але нікому не скажу” взагалі виключає юридичний сенс володіння.

Користування. Передбачає право використовувати “інформацію” в своїх інтересах. Поняття “користування” може бути застосовне до будь-якої особи, якій забезпечений доступ до “інформації-відомостей”, а не тільки для володаря права на неї. Іншими словами, *користуватися “інформацією-відомостями”* може не тільки власник (автор інформації), але і будь-яка особа, яка їх почула.

Розпорядження. Передбачає виключне право (тобто ніхто інший, окрім власника) визначати, кому “інформація” може бути надана (у володіння і користування). На відміну від матеріальних об’єктів, для “інформації” воно має інший зміст – *розпорядитися “інформацією-відомостями”* – це визначити порядок доступу до неї.

Відзначене, власне, і призвело до появи і розвитку абсолютно іншого виду прав, іменованих “інтелектуальною власністю” (у 1967 р. вона прийшла на заміну поняття “духовна власність”) ¹. Проте, ця “власність” продовжує викликати дискусії у пошуках

¹ Поняття “духовна власність” включало “промислову власність” та “авторське право” і вперше законодавчо були оформлені в Англії. Перший закон про авторські права – “Статут королеви Анни”, 1709 р. Перший патентний закон – “Статут про монополії”, 1623 р., розробив вчений, лорд-канцлер Ф. Бекон разом з юристом Е. Кохом [22, с. 134].

нового поняття, оскільки її предметом є не власність в традиційно-матеріальному розумінні, а право використання і охорони об’єкту інтелектуальної творчості.

Раніше, згідно статті 8 Закону України “Про інформацію” у ред. від 23.06.05 р. було зазначено, що *об’єктами інформаційних відносин є документована ...інформація*. Сьогодні терміну “документована інформація” ми не маємо, надається лише визначення понять “документ” та “інформація” (ст. 1 Закону України “Про інформацію” у ред. від 13.01.11 р.). У сукупності ці поняття визначають – *відомості, які розміщені на носії або інформація, яка зафіксована*.

Поява таких електронно-структурних об’єктів як “веб-сайт”, “веб-документ”, “веб-сторінка” є свідченням того, що поняття “інформація, яка зафіксована” взагалі засноване на двоєдності відомостей та будь-якого матеріального носія, на який вона заноситься у вигляді символів, букв, е-сигналів, е-структур тощо. У результаті цього відбувається матеріалізація інформації та виникає об’єкт права власності – “інформаційний продукт”. Цей інформаційний продукт є об’єктом правовідносин як для матеріального середовища: книжка, журнал, стаття та ін., так і для віртуального середовища: банк даних, веб-сайт, веб-сторінка, доменне ім’я і ін.

Таким чином, “інформація” за певних умов може бути матеріалізована у вигляді об’єкту під назвою “інформаційний продукт”, що дає підставу, у такому разі, віднести його до категорії “речей”. Тобто, на “інформаційній об’єкт, який зафіксований” (матеріалізований людиною) однозначно розповсюджується право “речової” (“майнової”) власності. Й тільки у такому разі регуляція інформаційних відносин може бути віднесена до компетенції ЦКУ, головне завдання якого – регулювання майнових відносин.

Однак, назва Глави 15 ЦКУ “Нематеріальні блага” спрямовує на те, що “інформація” (ст. 200) та “інтелектуальна власність” (ст. 199) є нематеріальними благами. Ст. 419 ЦКУ взагалі визначає те, що існують два види власності: *право інтелектуальної власності та право власності на річ, які не залежать одне від одного*. Враховуючи також викладене у статті 179 ЦКУ (*“річчю” є предмет матеріального світу*), можна дійти остаточного висновку – “інформація” та “інтелектуальна власність” в Україні не є “речами” (“майном”, “товаром”). Проте раніше, у ст. 177 ЦКУ, майнові та немайнові блага були зведені “докупи”: *“об’єктами цивільних прав є речі, у тому числі ...інформація...”*.

Український вчений О.О. Баранов, зазначає в [23], що законодавець у ЦКУ не визначив в якості якого предмету матеріального світу може бути представлена інформація. Використовуючи норми ЦКУ, неможливо логічно замкнути зв’язок: “інформація-річ-право майнової власності”. Таким чином, відповідно до ЦКУ, “інформація” не може бути об’єктом права власності.

Одночасно, ЦКУ також містить норми, які свідчать про протилежне. У статті 303 ЦКУ вказано, що *Особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю*. Відповідно до статті 178 ЦКУ об’єкти цивільних прав, в тому числі й інформація, можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обігу. Законодавець у статті 969 ЦКУ визнає документи, як окрему форму інформації, в якості цінностей, які можуть бути передані до банку на зберігання. Більш того, у статті 1010 ЦКУ до майна довірителя відносяться його документи. Відповідно до Глави 62 ЦКУ: *До результатів виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, які має право використовувати замовник, відносяться наукові дослідження та конструкторська документація, в якості конкретних організаційних форм інформації*.

В умовах ринкових відносин, у яких застосовують інформаційні технології, різні види інформаційних продуктів дедалі більше перетворюються на високоліквідний товар, тобто предмет майнових відносин. Збільшення доданої вартості в економіці відбувається значною мірою за рахунок інформаційно-інтелектуальних пошуків, обробки і підвищення інформаційно-технологічного рівня обігу різних інформаційних продуктів. Ці продукти перетворюються на найбільш цінний ресурс, як один з основних товарів, сумарна вартість якого неухильно наближається до загальної вартості продуктів матеріального світу.

Відомий фахівець у сфері інформаційного права, доктор юридичних наук І.Л. Бачило, визнає інформаційний об'єкт предметом “комплексного правового регулювання”, зокрема за допомогою права інтелектуальної власності і майнового права. Інформацію, яка розміщена на носіїві (“документована інформація”), вона вважає предметом матеріального світу, тобто відносить до категорії речей і поширює на неї право речової власності [24]. Вважаємо, у відзначеному аспекті йдеться лише про “справжню документовану інформацію”, а не про підроблений або незаконно запозичений документ.

На превеликий жаль, чинне нормативно-правове впорядкування економічного обігу інформаційних продуктів продовжує бути суперечливим і не має правового механізму регулювання товарно-грошових відносин, пов'язаних з власністю на них. У методологічному аспекті, стосовно обчислення вартості інформаційних продуктів, деякі напрацювання є (див., наприклад [25, с. 71-81, 103-130]), але їх недостатньо, оскільки продовжує існувати потреба у подальших наукових дослідженнях і вирішенні ще багатьох питань². Як вважаємо, зазначене суттєво гальмує розвиток системи правового упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері та процес введення інформаційних продуктів в господарський обіг, що негативно відбивається на вирішенні питань захисту прав суб'єктів інформаційних відносин.

Висновки.

1. Універсальної дефініції поняття “інформація” не існує. Інформація як філософсько-наукова категорія разом з поняттями матерії і енергії не підлягає науковому визначенню. За гіпотетичним припущенням, інформація – це не “віддзеркалення дійсності”, не “результат вибору”, не “засіб вивчення реальності” тощо, а – це так званий “двигитель” (рушійна сила, за Платоном – “ідеальний початок”) появи, протікання та припинення процесів роботи так званого “двигуна” (“приймача”), який надає рух у часі і просторі та визначає усі зміни, перетворення, знищення тощо у Всесвіті. Вказані раніше визначення є наслідком проміжного впливу на будь-який “приймач” зазначеного “двигателя” та уявлення людини про те, що він надає. Якщо, для прикладу, біологічний організм розглядати умовно як “двигун” життя, то кров як форма “двигителю” містить в собі те, що підтримує його роботу. І це щось є не тільки випадкова, а й слушна компіляція біоатомів-генів, на якій записана генетична інформація, що визначає вроджені якості. Головне те, що інформаційне наповнення та інформаційна взаємодія завдяки відповідному розташуванню генів один біля одного надають можливість для подальшого життя у відповідній формі. За аналогією те ж саме стосується й будь яких об'єктів

² Німецький патентознавець Г. Штумпф (1988 р.) відзначав: “Навіть не повний перелік істотних для визначення ліцензійної винагороди (на інформаційній продукт – *від. Авт.*) чинників показує, що розрахунок вартості ліцензії по твердій формулі неможливий. Дуже складний не тільки розрахунок окремих чинників, але і визначення їх взаємозв'язків” [26]. Сьогодні у торгівлі інформаційними продуктами прагнуть мати хоча б приблизну цифру їх вартості, порядок яких можуть підказати спрощені формули або міжнародні прецеденти вартості схожих інформаційних об'єктів окремих галузей. Останнє значно спрощує економічні розрахунки, одночасно дозволяючи точніше і орієнтуватися в кон'юктурі та потребах ринку.

Всесвіту. При отриманні або втраті (зміні) його інформаційного наповнення матеріальний об'єкт може змінюватися, трансформуватися або зникати. У науковому аспекті поняття “інформації” знаходиться за межами фізичних уявлень (метафізики), екзистенціалізму (пошуки, що пов'язані з правом та законом, свободою та свавіллям) та трансцедентності, яка оперує неможливістю пізнання, для прикладу, Бога, душі, смерті, часу.

Для людини окрема “інформація” – це лише повідомлення або відомості, які можуть зменшувати (або не зменшувати) не знання у її одержувача, а її предметна сукупність може свідчити (або не свідчити) про появу інформаційного продукту.

2. З юридичної точки зору, запровадження категорії “власність на результати інформаційної діяльності” можливо за умови застосування в інформаційному законодавстві не поняття “власність на інформацію”, а застосування поняття “**власність на інформаційний продукт**”, яке у обсяг логічного кола інформаційних ознак (повідомлення, відомості та дані) може включати такі інформаційні об'єкти як “інформаційні технології” та “інформаційні послуги”, а також – окрему “інформаційно-відомості”, кожен з яких має завершений в створенні та корисний у використанні зміст.

У застосуванні дефініції “інформаційного продукту”, як об'єкту правовідносин, важливим є аспект, пов'язаний з його юридичним захистом, що передбачає наявність функціонально завершеного для використання рішення інформаційного завдання (проблеми) для задоволення потреб у будь-якій галузі господарства, соціально-культурного розвитку та захисту інтересів людини, суспільства та держави, а також – наявність критеріїв, за якими “інформаційний продукт” може бути визначений.

Основними критеріями, які можуть юридично визначати наявність “інформаційного продукту” є: “організаційно-функціональна форма його матеріального втілення”; “завершеність для використання”; “корисність у забезпеченні задоволення інформаційних потреб суб'єктів”. Для співставлення з критеріями, які діють у сфері інтелектуальної власності (у патентному праві) зазначимо, що основними критеріями в отриманні охоронного документа-інформації по патенту є: “світова новизна”; “винахідницький рівень”; “технічне рішення завдання”; “позитивний ефект” [27].

Запровадження поняття “інформаційний продукт” у законодавство, як *основного об'єкта права власності в інформаційній сфері*, у принципі дозволяє поширити правове регулювання на результати інформаційної діяльності і упорядкування товарно-грошових відносин різних суб'єктів. Головне – правильно визначатися з тим, який суб'єкт є власником інформаційного продукту, який – володільцем, який – користувачем, а який одержує згідно закону і договору статус розпорядника.

Як вважаємо, в сферу інформаційного права має бути введений принцип товарності. Тобто, “інформаційний продукт”, який розміщений на матеріальному носії, відповідає основним його критеріям і передбачає забезпечення потреб в упорядкуванні товарно-грошових відносин, має одержати статус товару, на визначених законом умовах.

3. Вважаємо за необхідне здійснити внесення змін до чинного Закону України “Про інформацію”, в основу яких можуть бути покладені такі основні складові:

1) додаткове визначення понятійно-категоріального апарату:

Інформаційна діяльність – будь-які дії, пов'язані з інформацією (відомостями, даними) та інформаційними продуктами (інформаційними технологіями, інформаційними ресурсами та інформаційними послугами)⁽³⁾ суб'єктів інформаційних відносин.

³ Згідно зі статтею 1 Закону України “Про Національну програму інформатизації”: “інформаційна послуга – дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами”.

Інформаційний продукт – результат розумової (інтелектуальної) або техніко-технологічної діяльності в інформаційній сфері, який має завершено для використання організаційно-функціональну форму матеріального втілення (книги, документи, фільми, інформаційні технології, інформаційні ресурси, бази даних, сайти) та призначений для задоволення потреб суб’єктів інформаційних відносин.

Інформаційний ресурс – сукупність інформаційних продуктів певного призначення, (у тому числі інформаційних технологій, реєстрів, баз даних, сайтів) необхідних для забезпечення інформаційних потреб суб’єктів інформаційних відносин.

Право власності на інформаційний продукт – врегульовані законодавством суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження ним;

2) врегулювання питань власності на інформаційні продукти:

1. Інформаційні продукти є об’єктом права власності фізичних і юридичних осіб або держави. Інформаційні продукти можуть бути об’єктом права власності у повному обсязі та об’єктом володіння, користування чи розпорядження.

Власник інформаційного продукту щодо об’єкта своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії.

2. Підставами виникнення права власності на інформаційний продукт є: створення інформації своїми силами і за свій рахунок; договір на створення інформації; договір, що містить умови переходу права власності на інформаційний продукт до іншої особи.

3. Інформаційні продукти, створені кількома фізичними або юридичними особами, є колективною власністю її творців. Порядок і правила користування такою власністю визначаються договором, укладеним між співвласниками.

Інформаційні продукти, створені юридичними особами або придбані ними іншим законним способом, є власністю цих осіб.

Інформаційні продукти, створені за кошти державного бюджету, є державною власністю. Інформаційні продукти, створені на правах індивідуальної власності, можуть бути віднесені до державної власності у разі її передачі на зберігання у відповідні бази даних, реєстри, фонди або архіви на договірній основі.

4. Власник інформаційного продукту має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, та визначати правила обробки інформації і доступу до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації.

5. Персональні дані фізичних осіб є об’єктом права приватної власності цих осіб. Порядок обігу персональних даних визначається законодавством.

6. Інформаційні продукти можуть бути об’єктами товарних відносин відповідно до законодавства.

7. Ціни і ціноутворення на інформаційні продукти встановлюються відповідно до законодавства.

Використана література

1. Пилипчук В.Г., Брижко В.М. Проблеми становлення і розвитку інформаційного законодавства в контексті євроінтеграції України // Інформація і право. – № 1(1)/2011. – С. 11.

2. Брижко В. Приватність даних у хмарних технологіях // Інформація і право. – № 4(19) / 2016. – С. 47-59.

3. Брижко В. Конвергенція новітніх технологій : стан і перспективи змін у інформаційних відносинах / В. Брижко, В. Фурашев // Інформація і право. – № 1(20)/2017. – С. 51-67.

4. Баранов О. Захист персональних даних в сфері Інтернет речей / О. Баранов, В. Брижко // Інформація і право. – № 2(17)/2016. – С. 75-81.
5. Платон : соч. в 3-х т. ; [пер. с древнегреч. ; под ред. А.Ф. Лосева и В.М. Асмуса]. – М. : “Мысль”, 1968.
6. Брижко В. До гносеології категорії “інформація” // Інформація і право. – № 2(2)/2011. – С. 13.
7. Винер Н. Кибернетика и общество / Н. Винер. – М., 1958.
8. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие / А. Моль. – М., 1966.
9. Глушков В.М. Мышление и кибернетика / В.М. Глушков // Вопросы философии. – 1963. – № 1. – С. 34.
10. Гаврилов О.А. Курс правовой информатики : учебник для вузов / О.А. Гаврилов. – М. : Издательство “НОРМА”, 2000. – 432 с.
11. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М. : Изд. “Русский язык”, 1989. – С. 253.
12. Юридична енциклопедія : в 6 т. ; редкол. Ю.С. Шемчученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1998. Т. 2: Д–И. – С. 717.
13. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
14. Інформаційне суспільство. Дефініції : людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / [В. Брижко, О. Гальченко, О. Орехов, А. Чорнобров] ; за ред. д.е.н., професора М.Я. Швеца. – К. : “Інтеграл”, 2002 р. – 220 арк. – С. 88.
15. Брижко В. До питання застосування у правотворчості понять “інформація” та “дані” // Правова інформатика. – 2005. – № 4(8). – С. 31-37.
16. Шпенглер О.Ш. Закат Европы / О.Ш. Шпенглер : [пер. с нем. под ред. А.А. Франковского]. – М., 1998. – Режим доступу : http://az.lib.ru/s/shpengler_o/text_1922_zakat_evropy.shtml
17. Право собственности – история и современность. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z021_page_10.html
18. Брижко В. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах // Інформація і право. – № 3(18)/2016. – С. 45-57.
19. Яременко О.І. Інформація як об’єкт права власності в Україні // Правова інформатика, № 4(20) / 2008. – С. 15.
20. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV ; у ред. від 31.05.07 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44.
21. Про власність : Закон України від 07.02.91 р. № 697-12. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
22. Брижко В. е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, Ю. Базанов, М. Швець ; за ред. доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця. – [2-е вид., доп.]. – К. : НДЦПІ АПрН України. – 2006. – 233 с.
23. Баранов О. Право власності на інформацію // Правова інформатика. – 2008. – № 1(17). – С. 15-19.
24. Бачило И.Л. Функции органов управления / И.Л. Бачило. – М., 2005. – С. 71-74.
25. Брижко В.М. Ліцензування прав на інформаційні ресурси / В.М. Брижко, Ю.К. Базанов, Л.С. Харченко. – К. : Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України, 1997 р. – 132 с.
26. Штупф Р. Лицензионный договор / Р. Штупф. – М. : “Прогресс”, 1988 г.
27. Брижко В. Патентознавство як самостійна наукова дисципліна / В. Брижко. – (Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України). – К., “Інтеграл”, 1996 г. – 184 с.

~~~~~ * * * ~~~~~